VÁMOS MIKLÓS:

Írhatnám polgár

A tenger színe

József Attila a kortársai szerint talán csak egyvalamiben volt végletesebb, mint a költészetében. A vitatkozásban. Följegyzé ezt róla többek közt Kosztolányi Dezső és Nagy Lajos. Débatteur szelleme lángra gyúlt, ha valakit meg akart győzni. Egyszer például véget nem érően akasztotta össze a bajszát egy társasággal abban a kérdésben, hogy a tenger színe pontosan milyen. Költőnek ezt tudnia kell. Ő maga azt állította, zöld. A többiek érvek sokaságával igyekeztek bebizonyítani, hogy kék. A vita hevességben és hosszban is sokszorosan fölülmúlta a probléma jelentőségét. Végül József Attila – mindenki meglepetésére – visszavonulót fújt, elismerte, hogy a tenger inkább kék, ám leszögezte: „De nem úgy kék, ahogy te gondolod!"

Aj, ez nekem nagyon ismerős. Utálom a vitát mint műfajt, ha csak tehetem, elkerülöm. Végighallgatom az ellenvéleményt, egyszer el is mondom a magamét. Utána azonban csak hallgatok. Sokan ilyenkor úgy vélik, közömbös vagyok. Pedig csupán kiszállok a tusakodásból, azon a filozófiai alapon, hogy akit első nekifutásra nem sikerült meggyőznöm, azt másodikra sem fogom tudni. Magamban sokszor gondolom: talán igen, de nem úgy, ahogyan te gondolod. Ha már így, tisztességesebb volna kimondanom, ahogyan ő tette. Sietek leszögezni, ez nem jelenti azt, hogy bármi másban hasonlítanék kedves költőmre.

Merengenék kicsit, mért érezte magát a drága József Attila akkora oceanológiai szaktekintélynek, miközben aligha láthatott túl sokszor valódi tengert. Egyszer biztosan, 1927-ben Etussal, a nővérével két hónapig élvezhette a Côte d'Azur áldásait. Cagnes sur merben. Mely akkor halászfalucska volt, ma már a *Riviera* egyik divatos nyaralófaluja. Négy, akkor született verssor szerint ilyennek látta a nagy vizet: „Örökkön háborog a tenger / örökkön zúgnak a lombok / örökkön fájdalmas az ember / örökkön kicsik a dolgok." Ebből ugyan nem derül ki, milyen színűnek látta. Az viszont igen, hogy nem lehetett túl boldog a tenger partján. A kelleténél vakmerőbb volnék, ha arra következtetek, hogy ezért érzékelte zöldnek? Az időjárási körülmények bizonyos fokig lelkiállapotunktól függenek. Lehet nyári napsütés lehangoló. Érezhetjük boldogítónak az égiháborút. Sok játékfilmben sétáltatja a rendező az önfeledt szerelmeseket záporesőben.

József Attila számára nem csak a tenger színe volt mérgeszöld. Mindazokat a személyeket is ilyennek érezte, akiket előbb vagy utóbb meggyűlölt. Mert vágyott szeretni őket. Sajnos, a lista élén ő maga állt. Verseinél tisztább forrás nincs, ha meg akarjuk ismerni. Erre különösen alkalmas egy hosszabb költeménye, amelyet a szakemberek makacsul lélektani kezelés melléktermékének tekintenek. Kamasz koromban tiltott gyümölcsnek számított, két változatban került a kezembe, illegális gépiratként. Egyik sem tartalmazta az egész szöveget. A szocialista kultúrpolitika nehezen szenvedhette, hogy a lobogójára hímzett proletárköltőnek lelki nyavalyái legyenek, s ráadásul azokat freudista (tehát a munkás-paraszt rendszertől idegen) módszerekkel igyekezzék doktorolni a kapitalista orvostudomány. Erről inkább kuss legyen. Az első teljesnek mondható kiadást az Atlantisz Kiadó produkálta, a rendszerváltás évében (József Attila: *Szabad-ötletek jegyzéke két ülésben*, szerkesztette-jegyzetelte Stoll Béla), „Veszedelmes viszonyok" sorozatcímmel. Felét a Japán kávéházban írta, s a Korong utca 6. szám alatti lakásban fejezte be.

Az Akadémia József Attila összese a negyedik kötetben (*Novellák, önvallomások, műfordítások* – Pótlások az I–III. kötethez, 1967) csupán néhány oldalnyi részletet közölt belőle. Alaposan kiherélték, mindent elhagytak, ami testileg vagy politikailag a legcsekélyebb mértékben pikánsnak tetszett. A közhiedelem úgy tartotta, hogy az analízist rajta (is) gyakorló Gyömrői Edit kérésére vetette papírra önkéntelen asszociációit egy mintakönyvbe. Olyanba tehát, amilyet a kiadó azért készíttet, hogy lássa, hogyan fog kinézni majd a végtermék, milyen lesz a borítója, kötése, vastagsága. Ez már megmutatható a terjesztőknek, a kereskedőknek. Vélhetőleg Cserépfalvitól kapta. Szántó Judit is egy mintakönyvbe írta a naplóját. Arról tudható, hogy Christopher Morley nevű szerző *Ember volt* című munkájának itthoni változatához gyártották. József Attila a képzettársításai egy olyan mintakönyvben maradtak ránk, melyről csupán annyi állapítható meg, hogy valaha zöld volt a borítója.

Az említett IV. kötetben a szerkesztők (Fehér Erzsébet és Szabolcsi Miklós) szintén azt állítják, hogy a költő „valószínűleg egyenesen orvosa tanácsára" jegyezte le az agya malmának önkéntelen darálását. A legilletékesebb, Gyömrői Edit viszont egy vele készített interjúban a következőket mondja: „Nemcsak hogy nem én írattam, de nem is tudtam róla, soha nem is láttam. Én nem tudom, hogy más pszichoterapisták csinálják-e, én soha nem csinálom... Tehát nem bátorítom [a pácienst] arra, hogy megkomponálja a gondolatait. Írni pedig nem lehet úgy, hogy az ember nem fogalmaz." József Attila szövege a záró állítást cáfolni látszik. A huszadik század második felének egyes irodalmi tendenciái is. Főleg Franciaországban, később az Amerikai Egyesült Államokban kifejezetten az „automatikus írás" módszerét tartották üdvözítőnek. A kérdés eldöntésére tettem egy kísérletet. Nekem nem sikerült úgy írnom, hogy kikapcsoljam a fogalmazókámat. Már csak azért sem, mert túl lassan írok kézzel, s a gépelésem sebessége is messze elmarad a gondolataimétól. Próbáltam magnetofonnal, úgy sem ment, idegesített a saját fennhangom.

Kérdés, szabad-e közzétenni az efféle, meglehetősen intim följegyzéseket. Amelyek tele vannak olyasmivel, amit az ember soha senkinek nem mondana el. Az asszociációs gondolatrögzítésnek épp az volna a lényege, hogy lehetőség szerint csapjuk be az agyban ülő cenzorokat, az ember hányja a papírra mindazt, ami átsuhan az agyában, a tudatosság teljes mellőzésére kényszerítve önmagát. Súlyosbítja a morális dilemmát, ha a szöveg (ön)gyógyítási szándékkal készült. Németh Andor, aki elsőként tudósított arról, miként keletkezett a Szabad-ötletek, arra hivatkozott, József Attila megsemmisíthette volna a zöld kötetet, ha akarja. Találhatóak ezzel kapcsolatos sorok a szövegben: „kinek is írom én ezt / magamnak / neki [Gyömrőinek] a pénzt adom / ő az élősdi, nem én". Másutt: „ha azt akarom, hogy szeressenek, mindezt el kell / titkolnom / de akkor már nem szeretnek, mert tudom, hogy / azt szeretik, akinek mu- / tatom magamat / és nem engemet."

Szántó Judit, a költőt legtovább bíró élettárs mindent elkövetett, hogy a *Szabad-ötletek* ne kerüljön nyilvánosságra. Tudhatni, J. A. halála után J. Jolán kifejezetten fenyegette Juditot, hogy a rá vonatkozó szitkokat közzéteszi. Ezek valóban rettenetesek. Néhány példa: „a Judit dögöljön meg / agyonvert az a rohadt / ... a Judit csak tech-/nikai koituszra alkalmas". Szabolcsi Miklós, aki hosszú évekig „a" J. A.-szakértő volt, élete végéig úgy tartotta, ez a szöveg a beteg és az orvos magánügye, közlése tilos, egyébként is megrendítené a magyar irodalmi életet. Én nem hiszem, hogy a magyar irodalmi életet bármi megrendítené. A *Szabad-ötletek*et műalkotásnak érzem, s ha engem kérdeznek, József Attila legfontosabb művei közé sorolom. Véleményemmel nem állok egyedül. Sárközy Péter úgy véli, „döbbenetes erejű szabad vers". Egyetértek. Különösen Jordán Tamás előadásában.

Kétségtelen, hogy ebben a művében a költő meztelenebb, mint a király. A zaklatott sorokból ki-ki arra következtethet, amire akar. Amikor ezt olvassuk: „minden nő dögöljön meg / impotencia / túl az ó potencián", juthatunk arra az álláspontra, hogy J. A.-nak talán merevedési gondjai voltak. Miért ne lettek volna? Egy szakcikk szerint négy munkaképes magyar férfiból másfél kénytelen szembenézni vele. Ha ezt: „nem kell nő... / a férfiak is szépek meztelenül" – gyanakodhatunk homo- vagy biszexualitásra. Ha pedig ezt: „Gyömrői, ez a gyalázatos vígan lébol, azt hiszem, / csatlakozom a hitleristákhoz, hogy innen is kiű- / zessék" – elszorulhat a torkunk. Gyömrői Edit a németországi nácizmus elől menekült Budapestre 1933-ban. Ha nem emigrál tovább Londonba...

„nem akarok dolgozni / nem fogok dolgozni / inkább meghalok / eddig se dolgoztam eztán se fogok dolgozni / Hatvany sem dolgozik / Rappaport sem dolgozik / Illyés Gyula sem dolgozik / forradalmár mert fél a munkásoktól" – sejthetjük, a világon mindenkit irigyel, és mindenkire haragszik. Bonyolítja a képet, hogy Hatvany rendszeresen támogatta József Attilát. Mind a két (irodalmár) Hatvany. Minthogy e szövegben nem vette a fáradságot, hogy tisztázza, melyikükről van szó, nem tudjuk, Lajosra vagy Bertalanra célzott. Utóbbi a *Szép Szó* mecénása volt, és József Attila sok számlájának kiegyenlítője. Előbbi havi száz pengőt utaltatott neki, ha jól számítom, négy éven át, aztán még egy darabig ötvenet. Hogy ez mennyi pénz, magyarázza egy újabb idézet: „a Juditot otthagyom elsején – 100-ért kapok tel- / jes ellátást – a 100 csak meglesz valahogy".

Én még soha nem találkoztam ennél őszintébb tudósítással test, lélek és szív vívódásairól. Amint befejeztem, kényszeresen nekifogtam újra. Másodszor is megsirattam. A költőt. És az embert, mint olyat. Helyem fogytán, már csak egyetlen mondatot idézhetek. A legelsőt. „Az a szerencsétlen, aki ezt írta, mérhetetlenül áhítozik a szeretetre, hogy a szeretet visszatartsa őt olyan dolgok elkövetésétől, amelyeket fél megtenni."

Adeus Ronaldo!

Peschka Vilmos (1929–2006)

Július 25-én Balatonalmádiban elhunyt Peschka Vilmos jogfilozófus. Számára véget ért a Sein és a Sollen problémája. *A modern jogfilozófia alapproblémái* című könyve ma is modern, ma is az alapproblémák körüli felfedezőútra kalauzolja az olvasót.

A magyar jogelmélet kiemelkedő gondolkodója az élet profánabb szféráiban is kivételes képességeivel ajándékozta meg tudós kollégáit, tanítványait és barátait. Kiemelkedő teljesítményre volt képes az évente megrendezett öregfiúk focimeccsek során, amelyek színhelye a Magyar Tudományos Akadémia balatonalmádi üdülőjének strandja volt. A strand füvén, rózsabokrokkal és virágágyásokkal szegélyezve zajlottak le a kispályás focimecscsek minden év júliusában. Vili erre a napra mindenkit vendégül látott, és ellentmondást nem tűrően szabta meg a focimeccs szabályait. A pálya zöld füvén nem számított cím, rang, stallum és szellemi nagyság. Ott csak a foci zajlott, amelyben Peschka ráérzett a modern futball alapproblémáira is. Ebben Vili brazil volt, Ronaldo színvonalán.

Ahogy az évek múltak, természetesen nőtt a testsúly, lassabbá vált a futóteljesítmény, de ha a labda Peschkához került, akkor – akárcsak Ronaldo esetében – az ellenfél nyugodtan elkönyvelhetett egy gólt. Ebben az évben valahogy még nem került sor a júliusi focimeccsre. Úgy tudom, hogy erre a hétre szólt a terv. Ezen a meccsen Ronaldo már nem lesz köztünk.

Adeus Ronaldo!

Hanák András

AGORA

Egy kis adalék Szlovákiához

Szigeti Lászlóval úgy húsz éve ismerkedtem meg. Drámapedagógiai szemináriumait látogattam Kassán, ahol ő éppen akkoriban az ottani Thália Színház dramaturgja volt, majd kis recenziókat írtam neki mindenféle könyvekről a pozsonyi *Nő* című hetilap általa szerkesztett kulturális rovatába. A rendszerváltás után már csak ritkán találkoztunk; egyrészt a földrajzi távolság volt ennek okozója, de hát a megnyíló lehetőségek világában erőinket elképzeléseink, vágyaink megvalósításába fektettük. Ő a szlovákiai magyarság egyik – ha nem a legjelentősebb – műhelyét, a Kalligramot kozta létre és építette fel, közben írt, szerkesztett egy nagy ívű s nagy rálátást és nagyvonalúságot igénylő menedzselő munkát végzett. Öröm számomra, hogy ezt az utóbbi években magas szinten el is ismerték. Az elmúlt években fővárosi útjaim során szinte mindig ellátogattam a kiadó Pozsony belvárosában lévő központjába. Az ott töltött mindössze néhány perc is szellemi feltöltődést jelentett mindig. Az általam nagyrabecsült Szigeti László most, a szlovákiai választások után néhány nappal az *ÉS*-ben (Szigeti László *A szlovák ész trónfosztása, ÉS*, 2006/28.) és a pozsonyi liberális napilap, a *SME* július 22-i, szombati számában elemzi a Szlovákiában kialakult helyzetet. A két írás sokban megegyezik, eltérő részei – de ez nem annyira lényeges – nyilván abból adódnak, hogy azok milyen közegben jelennek meg, s kihez is szólnak. Szigeti László *ÉS*-ben közölt írásának nagy részével lényegében egyet tudok érteni. Írása elolvasása óta mégsem hagy nyugodni az abban eléggé hangsúlyosan említett két-három – talán nem lényegtelen – gondolatsor.

Azt írja Szigeti László Mikuláš Dzurinda volt szlovák kormányfőről, hogy: *„Noha veszített, a jövőben is oda kell figyelni rá. Nem azért, mert mint a hatalom csúcsán lévők többségét, néha őt is megérinti a gyanúból szétburjánzó paranoia, hanem azért, mert tehetséges, nagy kaliberű politikus, akinek minden esélye megvan ahhoz, hogy szakmailag kiváló társaival együtt az elkövetkező négy évben 40-50 mandátumos, nem magyarfóbiás, mobilis és nyitott keresztény-demokrata párttá formálja az SDKU-t."*

Hűha! Ezt olvasva felkiáltottam magamban: ezt azért csak nem gondolja komolyan Laci! Dzurindát nagy kaliberű politikusnak nevezni, s tőle várni mandátumainak megtöbbszörösítését?! Na, jó. Én innen lentről és távolról úgy látom, hogy ez a kisstílű, folyamatosan, éveken át hazudozó, üres szólamokat pufogtató, tevékenységét a társak és konkurensek egymás elleni és azon belül is keresztbe történő kijátszására alapozó, mindvégig korrupciógyanús munkát végző, a mečiari korszak fokozatos rehabilitálását nyíltan vállaló volt miniszterelnök az egyik okozója annak, hogy 2006 júniusában Szlovákiában a ma még talán felfoghatatlan és beláthatatlan következményekkel járó abnormális kormányváltás megtörtént. Nem szabad, hogy egy Dzurinda képességű, teljesen alkalmatlan, jellemtelen ember legyen egy országban kormányfő. Így Szigeti László fent idézett gondolatait inkább egy tevékeny, európai értelmiségi ember elkeseredett óhajaként tudom csak értelmezni. Ha ugyanis Szlovákiában valóban komolyan gondolja egy politikai alakulat, hogy négy év múlva kormányra kerül, s egy korszerű, európai szellemiségű politikát folytat, ahhoz annak vezetője nem lehet egy velejéig romlott Mikuláš Dzurinda.

Furcsa számomra, hogy a továbbiakban Szigeti László úgy gondolja, hogy *„...kulturális és oktatási vonatkozásban a magyar kisebbség feltehetően megkapja mindazt, amit képviselői révén eddig kiharcolt magának"*, mert néhány sorral lejjebb már úgy látja, hogy Robert Fico új kormánykoalíciója veszélybe sodorhatja az *„államháztartási fegyelmezettséget, az egységesített adórendszert és euroatlanti lojalitást"*, mivel – mondja Szigeti – Szlovákiában nincsen korszerű, nyitott szociáldemokrácia. Ha ezekben az alapvető dolgokban bizonytalan az újonnan hatalomra kerülőben egy, a fővárosban alkotó értelmiségi, miért feltételezi, hogy éppen a magyar kisebbség érintetlenül kapja majd meg az elmúlt években kiharcoltakat? Ismét csak egy becsomagolt reménycsomag...

Na, és még egy, amit nem értek. Amiről a szlovák *SME*-ben talán egy szó sincs. Az *ÉS*-ben azonban van, de az bizony igen felemásra sikeredett. Nagy kár. Mert ha valaki, úgy Szigeti László, aki a Kalligramon kívül több olyan helyen is jelen volt az elmúlt években – például elnöke az egyedüli szlovákiai magyar napilap szerkesztőbizottságának –, ahol a szlovákiai magyarság lényeges dolgairól volt szó, s így tisztán kellene látnia, s meggyőződésem, hogy lát is. De erre jön *„a mondataimban következetesen kerültem szlovákiai magyarok feltételezhető életérzésének elemzését."* Miért? Napok óta nem találom erre a választ, bárhogy is olvasom Szigeti László *ÉS*-beli írásának utolsó, IV. részét, amiben leírja a pozitív vagy annak tetsző (komolyan gondoltad, Laci, hogy Fico kormányba emelte volna a magyarokat? Még innen lentről is tisztán lehetett látni, hogy megaláz minden, általa tárgyalóasztalhoz hívottat, s csak Slota meg Mečiar kell neki) dolgokat, és kurtán lezárva azt mondja: *„a szlovákiai magyarok aktuális dilemmáiról most mégsem beszélnék, ha rájuk gondolok, fintorognak számban a szavak, afáziás bagollyá válok..."*

Szóval nem értem. Ezt a Magyarországon megjelenő magyaroknak szánt írást – amire akár lehet majd hivatkozni is – így megcsonkítani egy ottani magyarokról szóló őszinte, lényeges elemeket akárcsak röviden vázoló gondolatmenettel... Tán elkerülhetetlen lett volna szólni a Magyar Koalíció Pártjának a szlovákiai magyarság körében széltében-hosszában végzett önző, nagyképű rombolásáról, arról, hosszabb időszakot tekintve, jól politizáltak-e vajon nyolc éven át kormánytényezőként, ha nekik és koalíciós társaiknak folyamatos megalkuvása, korrumpálódása nagyon nagy mértékben segítette most hatalomra Szlovákiában a populista-nacionalista kormánykoalíciót. S talán megemlíteni a Pozsonytól Nagykaposig terjedő ötszáz kilométeres sáv rohamosan fogyó magyarságának anyagi és szellemi nyomorát (vö. szociáldemokrácia, szolidaritás stb.). Legalább jelzésszerűen... Legalább. Nem értem. De miért kéne nekem mindent értenem? Majd ha legközelebb Pozsonyba megyek, s betérek a Kalligramba, és Szigeti Laci nem fog rohanni, mint mindig, majd elmagyarázza...

Ambrus Ferenc
Rozsnyó

Múzeumok

a jelenben, a jövőnek

György Péter múzeumkritikája (*ÉS*, 2006/29.) a magyar múzeum-ügy klasszikusától, Pulszky Ferenctől vett mottóba csomagolta bele véleményét a *jelenlegi* „provinciális" múzeumokról: „majd mind nélkülözik a rendszert s nagyobbára a vak esetnek szüleményei". Példája a szekszárdi Wosinszky Mór Megyei Múzeum, melynek 1974–1981 között igazgatója voltam, s egykori kollégáim változatlanul számítanak mindig kritikus szakmai véleményemre – tehát, bár messze kerültem e „provinciától", magam is érintettje vagyok ennek a megfellebbezhetetlen (de: szakmai? közönség?) véleményként kinyilvánított „kritikának". Mely oly mértékben értetlen és elfogult, hogy választ sem érdemelne, ha nem fogalmazódna meg a gyanú bennem, aki kéretlenül ugyan, de felelősséget érzek minden vidéki múzeum, a most pellengérre nem állítottak jövője iránt is: minden ilyen, a legelemibb koncepció hiányát felemlegető, a depolitizált örökségfogalmat kárhoztató, ám a megalapozott, mert lépten-nyomon Európával példálózó, szakkritika formai ismérveivel tüntető bármely írásmű kapóra jöhet azoknak, akik a „gazdaságosság" bűvszavával megindokolva sokallják azt az (olykor csekélyke, olykor számottevő) minisztériumi-pályázati támogatást, amiből eleddig a vidéki múzeumok – így a szekszárdi is – részesülhettek, tehát igyekeznek elperelni a további támogatásokat: a „haszontalan pénzkidobás" demagógiáját a közvéleménynyel elfogadtatni.

(Folytatás a 14. oldalon)

Múzeumok

(Folytatás a 13. oldalról)

Ami a mottót illeti: egyetlen múzeum *mai* megítélése sem vezethető le a XIX. századi keletkezési körülményekből, ha György Péter mégis erre biztat, hadd figyelmeztessek: a szekszárdi múzeum *nem* oly módon jött létre, hogy egy „műkedvelő hazafi" meghalt, és egyéni ízlése szerint kialakított magángyűjteményét szülővárosára hagyta. Wosinszky Mór régész (ebben a minőségében akadémikus) és apátplébános nem csupán „kiharcolta" s a kor legelismertebb építészeivel megterveztette a Tolnavármegyei Múzeumot, hanem – az akkori „európai trenddel" teljes összhangban – kiformálta a „tanító" funkciójú tájmúzeum-koncepciót. Ha valamit érdemes lenne vizsgálni, hát azt, hogy *ez a koncepció* (melyet a múzeumok országos főfelügyelőségének szakfelügyelőjeként módja volt szerte e hazában érvényesíteni) miként lett standardjává a magyarországi muzeológiának, miként alakult-módosult mégis a kényszerítő körülmények közepette. Én magam tehát, ha a felettébb kedvező millenniumi légkörben felépült neoreneszánsz palota és „a múzeum" viszonyát elemezném, semmiképpen sem szűkítenék a „nagyközönségnek" szóló látványosságként felkínált kiállításokra: a múzeumnak – Wosinszky koncepciója szerint, s ezt a koncepciót a *mai* Európára hivatkozva sincs okunk korszerűtlennek minősíteni – tudományos műhelynek kell lennie. S mert „tudományos műhely", alkalmasint azokra a kérdésekre is megokolt válaszuk van a muzeológusoknak, melyeket György Péter megfogalmaz – vagy anélkül, hogy megfogalmazná, a „kibic" fölényességével elmarasztal, számon kér, kioktat. Miért lenne „főbenjáró bűn" például, miért ne lehetne a mindig szűkös anyagi lehetőségekkel megértően értelmezni, azt vizsgálván, hogy vajon avult-e valamicskét az egykori mondandó, ha bármely múzeumnak vannak „évtizedek óta" változatlan *állandó* kiállításai – mint Szekszárdon a régészeti kiállítás?

A hangsúly azonban ez esetben a nemzeti történelem prezentációjára került! Én magam a XIX–XX. század fordulójára és Szekszárdra vonatkoztatva csupán korlátozott érvényűnek tudom elfogadni a „tér és az idő nemzetiesítésének" tételét, azzal pedig végképp nem tudok azonosulni, hogy minden múzeumnak s mindenkor evidens feladata a *mai és a tegnapi* „társadalmi és kulturális tér" maradéktalanul teljes leképezése a múzeum falai között. Egyrészt: ha *most* nincs tárgyakkal-dokumentumokkal kifejezhető s kellően kiérlelt mondandója a múzeumnak a megye közelmúltjáról, nem jelenti, hogy *holnap* sem lesz. (Egyébként pedig: tőlem tanulták egy „más" történeti korszakban a mostani kiállítás rendezői, hogy óvakodjanak a „mamuttól a szocialista jelenig: mai város- vagy megyevezetők korszakos jelentőségű teljesítményeiig" ívelő történeti „egyen-kiállításoktól": azt mutassák be, amiről érdemi *történeti* mondandójuk van, s amit mind az identitás erősítgetése, mind a lokális jellemzők hangsúlyos felmutatása kedvéért be *kell* mutatniuk, mert *így* szolgálják helyesen a társadalom – nem a pénzt jótékonyan csepegtetők! – igényeit). Másrészt: a „trauma és konfliktusok történelme" – ahogy a roma lakosság egykori szerepe is! – természetesen ott van ebben a szekszárdi kiállításban, bár nem politikai (különösen nem mai pártpolitikai) felhangokkal. Aki mégis számon kéri mindezek hiányát; vagy előítéletesen szemléli a kiállítást, vagy direkt-politizálásra akarja rávenni a múzeumokat. (Ha így van: tessék egyértelműen megmondani, hogy melyik párt nevében politizáljanak!)

A lekicsinylésből-elmarasztalásból persze bőven kijutott azoknak a kiállításoknak is, melyeket nem a neoreneszánsz múzeumpalotában láthatóak. Így a Pollack Mihály tervezte megyeháza termeiben megrendezett, az épülettel maradéktalanul harmonizáló XIX. századi enteriőröket azért bírálja – mert enteriőrök, tehát olyanok amilyeneknek lenniük kell. A Babits Mihály szülőházában és közvetlen szomszédságában, a Babits-kiállítás koncepcióját jelentősen átértelmező Dienes Valéria-, Mészöly Miklós-, Baka István-kiállításokat pedig azért, mert az utóbbi Szekszárd szülötte írók soha sem éltek azokban a szobákban, ahol most *csak* használati tárgyaik idézik meg szellemiségüket. Nem vitatva, hogy a „hely szelleme" jelentősen felerősítheti a tárlatlátogató élményét, hadd kérdezzem: vajon nem elszomorítóan aránytévesztő-e a múzeumi célra meg nem szerezhető épületek meg nem szerzéséért elmarasztalni a szekszárdiakat, miközben szó sem esik a szülőföld és egy-egy, klasszikussá nemesedő életmű viszonyát középpontba állító „irodalmi múzeum"-koncepció jelentőségéről és a megvalósításba belefektetett emberi önzetlenségről és szakmai elkötelezettségről.

Kell-e folytatnom? E „múzeumkritika" értő olvasója: a „jó" kiállításokat módszeresen felkereső tárlatlátogató – hadd reméljem – úgyis tudni fogja, hogy *csak azért is* érdemes elzarándokolnia Szekszárdra...

Szilágyi Miklós
az MTA doktora
az MTA Néprajzi Kutató Intézet tudományos tanácsadója

Hívők és szkeptikusok

Félig-meddig kényszerűségből írok, mert valóban nem különösebben felemelő értelmes eszmecsere helyett „félreértések", félremagyarázások és csúsztatások „ingoványában" dagonyázni. Rosszkedvem nyara Jankovics László egyetemi adjunktus írásával (*Euró: Igen! ÉS*, 2006/21.) függ össze.

Mindig utáltam a személyekről szóló pengeváltásokat. Tudom, semmit nem teszek hozzá januári írásomhoz, de mivel Jankovics cikke jelentős részben nem az euró bevezetésével, hanem többnyire velem foglalkozik, félig-meddig önvédelemből vagyok kénytelen szövegszerkesztőt ragadni. Azzal kezdem, hogy Jankovics a jelek szerint nem vitázni, minősíteni akar. Mindjárt az elején kijelenti, hogy *„a szerző eurószkepticizmusa ... jelentős részben félreértéseken és tájékozatlanságon alapul"*. Nos, bár volna ok elég, hogy eurószkeptikus legyek, de nem vagyok az, írásomban például egy szó sincs arról, hogy nem kéne belépni az eurózónába. Nem létező eurószkepszisem pedig nem „félreértéseken" és nem „tájékozatlanságon" alapul. Cikkemben ilyesmiket írtam: *„Nem ilyen egyértelmű az eurózónába való belépésünk ügye, ami üres jelszavak ismételgetése helyett közgazdasági, szociológiai és politikai szempontok együttes mérlegelését igényli."* Elismerem, ez a mondat euró-hívő körökben körülbelül úgy hatott, mintha mondjuk a Bazilika szószékéről kétségbe vonnám a szeplőtelen fogantatást. Jankovics írása is csak azt bizonyítja, hogy a hívő lelkek rosszul tűrik a kétkedő lelkeket. Az euró elleni „legdurvább kirohanásom" ennyi volt: „Az előnyök és a hátrányok széles körű bemutatásával érvelve kellene döntést hozni arról, hogy most (2010-ben) tegyünk-e még egy lépést »beljebb«, vagy adjunk magunknak egy kicsivel több időt, hogy a szükséges átalakulások meginduljanak." Írásomban tehát az előnyöket és hátrányokat mérlegelő érveket hiányoltam. Nem arról értekeztem, hogy belépjünk-e vagy ne, hanem arról, hogy mi lenne a belépés megfelelő időpontja.

A belépés kritériumaival kapcsolatban mindössze azt hiányoltam, hogy senkinek *„nem jut eszébe, hogy talán a munkanélküliséget is be kellene venni a ... kritériumok közé"*, mert ez fontosabb, mint például az infláció. Erre Jankovics „felfedezi", hogy nem három kritérium van, hanem öt, és kioktat „tényszerűen igazolható" tévedésemről. Arról a szerző nem vett tudomást, hogy mondandóm szempontjából lényegtelen, hogy három, öt vagy akárhány kritérium van. Nem az én „tévedésemet", Jankovics módszerét jellemzi, hogy miközben huszadrangú részletkérdéssel bíbelődik, javaslatomról egy szava sincs. Közgazdasági vita à la Jankovics. Az meg egyenesen humoros, amikor olyanokat ír, hogy *„kellemetlen meglepetés érheti majd azt az elemzőt, aki kizárólag a Csernok által megnevezett paramétereket követi figyelemmel"*. Azt a szerző sem gondolhatja komolyan (ha meg nem gondolja, akkor minek írja), hogy gazdasági elemzők 2006-ban (!) az *ÉS*-ben megjelent cikkemre vártak, hogy megtudják mi merre mennyi?

Jankovics tendenciózusan idézi cikkemből, hogy *„...azt meg magunk is jól tudjuk, hogy mennyi a hiányunk"*. A mondat cikkemben így folytatódik: *„Azt is tudjuk, hogy a magas hiány rossz dolog."* Ezt Jankovics valószínűleg azért nem idézte, hogy kioktathasson. Na nem engem („sas nem kapkod legyek után"). A kormányt. Ezzel a lapos közhellyel sokadszor figyelmeztet arra, ami már a legeldugottabb faluban is mindenkinek a könyökén jön ki, hogy „semmivel nem igazolható az államháztartás tartós konszolidációjának halogatása". Elképzelem, amint a pénzügyminiszter a cikket olvasva a homlokára csap, mondván: „tényleg, meg is feledkeztem erről a fránya hiányról, de jó, hogy ez a Jankovics adjunktus Debrecenből így gondunkat viseli". Ha jól olvastam az újságokat, valamennyi hónapok óta ezt hajtogatja. Jó, rendben van: ismétlés a tudás anyja.

A végefelé Jankovics elismeri, hogy nem csak „tévedéseim" voltak, „releváns" dolgokat is írtam, de ezzel sem volt sok sikerem. Debrecenből ugyanis a *„kontinentális piacgazdasági modell ... strukturálisan elkorhadtnak látszik"*, és nem igazságos a szerény növekedés felelősségét az euróra meg az Európai Központi Bankra „zúdítani". Egyrészt nem „zúdítottam". Csupán szerényen megkérdeztem, ugyan mondja már meg valaki, hogyan lesz nagyobb piaca a magyar áruknak attól, hogy közös lesz a valuta. Nem mondtam, hogy nem lehet nagyobb, csak kérdeztem. Válasz nincs. Jankovics se a kérdésre válaszol, elkezd valami egészen másról, a „korhadásról" beszélni. Mifelénk ezt gyerekkoromban úgy mondták: mellébeszél. A szerzőnek arról sincs egy szava se, pedig említettem, hogy az euró rövid idő alatt negyven százalékot erősödött a dollárhoz képest, és ennek talán nagyobb hatása volt az európai növekedés mérséklődésére, mint a „korhadásnak". A jelek szerint mindenre van „válasz", ez azonban kétélű módszer, az elemzést itt sem lehet megúszni. Az ugyanis, hogy „elkorhadtnak látszik", a laposnál is laposabb közhely, történelmi előképe úgy ötven-ötvenöt évvel ezelőtt a „rothadó kapitalizmus" volt.

Szégyellem felidézni, de jellemzi a cikk szellemiségét. Jankovics így ír: *„Arra is utal cikkében Csernok, hogy »a gazdasági szereplők« és a »társadalom« nincs meggyőződve a közös valuta előnyeiről, és ellenzi annak magyarországi bevezetését"*. Ez egyszerűen hamisítás, cikkemben ugyanis ez olvasható: *„Már csak azért is kérdezem, mert a jegybank elnöke korábban kijelentette, hogy »nincs elegendő társadalmi támogatottsága az euró bevezetésének, vagyis a gazdasági szereplők nem elég eltökéltek«"*. Bevallom tanácstalan vagyok, mert mit lehet erre mondani? Egy tőlünk délnyugatra fekvő országban a parlamenti vita hevében az egyik szenátor azt mondta a másiknak: „Excellenciás Uram, Ön hazudik." Nálunk eltörölték a címeket, akkor én most mit mondjak? Jankovics nekem tulajdonít olyan megállapítást, ami nem tőlem származik. Mert nem „Csernok utal cikkében" (Csernok csak kérdez), hanem Járai mondta egy interjúban, és nem azt, hogy „ellenzi", hanem azt, hogy „nem elég eltökéltek". A kettő kétszeresen nem ugyanaz.

Hasonló jelenséggel találkozunk az euró és Dánia esetében. Nem azt kérdeztem, hogy „miért nincs rá szüksége", mert ezt Jankovics nélkül is tudom, hanem azt, hogy *„miért nem akarja élvezni a GMU nyújtotta előnyöket"*. Erre viszont nincs válasz. Csúsztatás csúsztatás hátán.

Jankovics ismételten kötelességének érzi, hogy megvédje a jegybankot. Dicséretes buzgalom, bár nincs rá oka, mert kifogás mindig az elnök és helyettesei, illetve a korábbi monetáris tanács működésével kapcsolatban merült fel. A szerző emelkedett távolságtartással ezt írja: *„... nem kívánok foglalkozni a Csernok írását folyamatosan átszövő »a jegybank az ellenzéki erők bábja« elnevezésű politikai legendával, ugyanis ez túlzottan ingoványos talajra vinné a vitánkat"*. Ha már így megszólíttattam, gyerünk csak bele az „ingoványba". Először: nem írtam, hogy „a jegybank az ellenzéki erők bábja". Másodszor: nem használtam olyan szavakat, hogy „ellenzéki erők", vagy hogy „bábja". Következésképpen e „politikai legenda", a szerző állításával ellentétben, nem „szőhette át" hivatkozott írásomat. Harmadszor: ugyancsak nem mondhattam, hogy a jegybank elnöke „az ellenzéki erők bábja". Egyszerűen azért nem, mert – ahogy azt egyszer, régebben kifejtettem –, a jegybankban ő maga „az ellenzéki erő", hisz pénzügyminiszter volt a mai ellenzék kormányában. Úgy gondolom, hogy ez nem szégyen, ez tény. Közvetlen (dájrekt) összefüggés, nem is értem, hogy Jankovics, mit reklamál. Végül negyedszer: nem elegáns először azt mondani, hogy „nem kívánok foglalkozni", aztán egy könnyed oldalvágással mégis foglalkozni, és „politikai legendának" minősíteni azt, ami cikkemet „folyamatosan átszövi". Ha azt mondja, hogy nem kíván, akkor ne foglalkozzon, ha meg foglalkozik, akkor ne bújjon el a „nem kívánok" mögé. Azért haszon is származik Jankovics idézett „nem foglalkozó" megjegyzéséből, mert kiderül belőle, hogy véleménye szerint az állam demokratikus működése szempontjából teljesen rendben lévő az a döntés, hogy az elvileg független jegybank elnökéül egy kormány a saját pénzügyminiszterét nevezteti ki. Ez is valami, hogy ezt megtudtuk. De azért ezt a kinevezési gyakorlatot nem kéne haladó hagyománnyá emelni.

Csernok Attila

Én se értem

Farkasházy Tivadar a *Hócipő* 2006. július 19-i számának *Nem értem* rovatában nagy terjedelemben foglalkozik *Hogyan fojtsuk bele partnerünkbe a szót avagy párbeszéd-irányítási stratégiák a közszolgálati televízió egyik szombati műsorában* című, Batár Leventével közösen jegyzett írásunkkal, amely az *ÉS* 2006. június 30-i számában jelent meg. Teszi ezt anélkül, hogy akár nevünket, akár az írás címét, akár megjelenésének dátumát feltüntetné.

A szöveg, mely szerint: *„Történt, hogy az* Élet és Irodalom *terjedelmes tanulmányban alázta porig* (ti. Verebes Istvánt)*...E lap meghatározó igazságosztó emberei, Kovács Zoltántól Koltai Tamáson át György Péterig, kérlelhetetlen és megfellebbezhetetlen ítéleteiket, elfogultságaikat gyakran valami körmönfont, tudományoskodó objektivitásba csomagolják. Most két ismeretlenre bízták, akik Verebesről kimutatják..."* azt implikálja, hogy mi az *ÉS* „megbízása" alapján írtuk meg véleményünket Verebes Istvánnak a *Napkelte* szombati műsorában látható műsorvezetői teljesítményéről.

A továbbiakban azt olvashattuk még, hogy tanulmányunk *„prekoncepcionális, s tudományos halandzsával ellátva egyetlen célja kikészíteni a régóta kiszemelt vadat"*.

A *tudományos halandzsá*ról csak annyit, hogy az e cikkben alkalmazott, párbeszédek elemzésére alkalmas módszertannak a kidolgozásáért a Magyar Tudományos Akadémia 1989-ben odaítélte számomra a *nyelvtudomány kandidátusa* fokozatot. A beszélt nyelv témaköréből írott másik dolgozatom alapján pedig a Pécsi Tudományegyetem Doktori és Habilitációs Tanácsa méltónak tartott a habilitációs fokozatra. Ezek alapján oktatok 2000-től az említett egyetem Nyelvtudományi Doktori Iskoláján szocio- és pszicholingvisztikai tárgyakat.

Szerzőtársam, Batár Levente ugyanezen a doktori iskolán folytatja tanulmányait, s dolgozik a *verbális agresszióról* szóló doktori disszertációján. Ennek előtanulmányaként készült el közös munkánk, az említett írás. Szakmánkon, az alkalmazott nyelvészeten belül tehát nem vagyunk mi *két ismeretlen*.

Ami pedig a cikkben említett három publicistát illeti, írásaikat olvassuk, ezek alapján őket nagyra becsüljük, személyesen azonban egyiküket sem ismerjük. Írásunkat ismeretlenül küldtük be az *ÉS*-nek, ők pedig közölték.

Dr. (habil.) Huszár Ágnes
a nyelvtudomány kandidátusa